

SVEN FAGERBERG:

Litteratur och livskänsla

Vid Moderata Samlingspartiets stämma vid månadsskiftet oktober–november tilldelades författaren Sven Fagerberg moderaternas kulturpris. Detta är det tacktal han höll efter att ha erhållit priset.

För en politiker kan det vara naturligt att fråga sig vad det kan vara för nytta med litteraturen. Det finns några närliggande svar. I östliga diktaturer väntar man sig att en väldisciplinerad författarkår skall sprida propaganda för regimen. I Sverige gäller ungefär detsamma. De flesta författare är socialdemokrater eller kommunister och väljer ofta sina ämnen från en tid, långt från nuet, då socialdemokratin ännu var en positiv kraft i samhället, och inte som nu Det Stora Problemet.

Underhållning är en annan aspekt. Vi har en kommersiell litteratur, som syftar till underhållning. En betydelsefull person i en av våra främsta bokklubbar har sagt mig att det främsta kravet på en underhållande bok är att den skall vara oförarglig, att den inte tar upp någon brännande fråga utan låtsas som om det regnar. Det andra kravet är förstås att den skall vara underhållande.

Det är inte något fel med underhållning. Vi kommer hem efter en lång och tröttande arbetsdag. Vi behöver omväxling och rekreation. Det är till och med ett faktum att vi blir sjuka av ett alltför tråkigt liv. Att skratta, att ryckas med av en modern myt, som ett rymdäventyr, sätter fart på våra cirkulationer och gör oss friskare.

Propaganda och underhållning är alltså litteraturens mest närliggande funktioner ur politisk synpunkt; utom bröd behövs ju också skådespel. Vad jag tänkte tala om nu är emellertid något annat, nämligen litteraturen som en stegring av livskänslan. Det finns i dagens samhälle en besynnerlig skräck för vad man skulle kunna kalla livet. Våra universitet, exempelvis, behärskas av forskare och lärare som i en kylig objektivitet ser ett

högsta värde. Varje känsla, varje livslust skall undertryckas till förmån för det objektiva, som i själva verket är det likgiltiga, för i djupare mening finns det inget objektivt.

Reduktion är förresten ett nyckelord för propaganda, för underhållning, för socialism. Man reducerar livet till något enklare än det är. Men vad är det då, i sin helhet? Det kan vi inte logiskt definiera, bara ana och uppleva. Konsten och litteraturen kan ge oss bilder som talar direkt till vår kärna, utan förmedlande logik.

Att det finns intensivare sätt att leva än att låta sig sövas av underhållning och ideologi står ju alldeles klart för vår känsla. När vi talar om begrepp som kultur, frihet, kärlek, demokrati händer det ofta att vi i våra tankar gör en markerad skillnad mellan det som är och det som borde vara. Verkligheten omkring oss är kanske inte så där lysande bra, men som en balans har vi fantasier om hur det skulle kunna vara. Vi vill så gärna känna, med en större intensitet, flödet av alla de tankar som tänkts och de som just nu blir till, vi vill så gärna älska med en hetare glöd.

En författare jag studerade ingående i min ungdom, irländaren James Joyce, skrev på ett tidigt stadium, att han skulle skapa sitt folks ofödda medvetande. Han menade väl, ungefär, att han skulle lära irländarna att känna och uppleva på ett starkare sätt, att observera mycket mer än de gjorde, att tänka efter mönster som var mer sinnrika och inträngande; med ett ord att mera aktivt vara vid liv.

Den generation som nu lever på Irland, Joyces barnbarn, har av honom fått de mest subtila språkliga instrument till

sitt förfogande, men, skulle man kunna säga, vad de i dagens verklighet formulerar sig med är inte ord utan dynamit. Har Joyce för den skull misslyckats? Båda ja och nej. Joyce har haft sitt största inflytande utanför sitt hemland. Den bildade världen är inte längre densamma efter de stora verken *Odyseus* och *Finnegans Wake*.

En annan av de stora, irländska författarna är William Butler Yeats. Han fick, i förbigående sagt, nobelpriset i litteratur på 20-talet och är, så vitt jag vet, den ende som efter prisets mottagande har överträffat sin tidigare produktion.

Yeats hade ungefär samma målsättning som Joyce, men han var mera direkt intresserad av det politiska skeendet på Irland. Yeats upplevde sin samtid som förslöad och andligt tom, utan mänskliga resurser att kasta av det engelska oket. Han tänkte sig att en förnyad litteratur på nationell grund, med rötter i keltisk myt, skulle kunna ge ett nytt livsinnehåll, en större självrespekt och en starkare vilja till ett fritt och självständigt liv.

Man brukar tala om *The Irish Literary Revival*, den irländska litterära pånyttfödelsen. Dit hörde, utom Yeats, många andra framstående författare, och det råder nog inte något tvivel om att det intensiva, litterära nyskapandet verksamt bidrog till den frigörelse som kom.

Irland var ett litet, ockuperat land. Vänder vi oss till ett annat, litet, ockuperat land, nämligen dagens Sverige, kan vi fråga oss om litteraturen hos oss skulle kunna hjälpa till med det befrielseverk, som blir allt nödvändigare för varje dag som går.

Är Sverige inte ockuperat? Visst är

Sverige ockuperat, av ombudsmän, fackföreningar och byråkrater, av tanken att livet inte får levas utan skall styras, regleras och till döds beskattas. Jag tror för min del att en frigörelse är möjlig, att grönare marker väntar, om vi vågar stå på egna ben, tro på oss själva och på våra egna tankar, om vi vågar att ta vårt eget ansvar. Och jag tror att litteraturen, mer än andra konstformer, genom sin högre grad av medvetenhet, skulle kunna spela en viktig roll.

En betydande del av svårigheten med en förnyelse ligger på mottagarsidan, hos läsarna. Vi är förslöade av slapphet och skröp, som vräks över oss, vi är övermätta på information. Och mellan författaren och läsaren står en kritikerkår, som enligt min bedömning, ungefär till 80% är klart inkompetent, och som, i denna sin nöd, söker tröst i vänsterideologier; den vanliga ersättningen för egen tankeförmåga.

En viktig kulturpolitiskt uppgift är att höja standarden på kritikerkåren, inte bara inom litteraturen utan inom alla konstarter. Det finns många sätt, jag skall här bara nämna ett, som har med fördjupning att göra. Just fördjupning är vad vi bäst behöver. Sedan följer ringar på vattnet.

Det är vanligt i utlandet att utomstående experter inbjuds till universiteten för att hålla en eller flera föreläsningar. C P Snows berömda föreläsning om de två kulturerna kom till på det sättet. Och varför skulle vi vara sämre.

Man kan tänka sig att en person, som dokumenterat sin kompetens inbjöds till något universitet att hålla en serie föreläsningar, säg sex stycken. Ämnet kunde vara en svensk författare av sådan bety-

denhet att en analys av hans verk skulle kasta ljus inte bara över hans egen produktion utan över litteraturuppfattningen i allmänhet. Följande år kunde man som ämne välja en konstnär från något annat fack eller en vetenskapsman.

Det skulle förstås bli dyrt. Den inbjudne läsaren skulle frigöras i säg ett år till studier och förberedelse. En årslön för en professor plus kostnad för publicering i bokform skulle det gå på. Men varför skulle inte näringslivet kunna vara med? De årligen återkommande Beijerföreläsningarna vid Uppsala universitet vore väl ett fint monument, exempelvis.

Låt oss återgå till produktionssidan, till författarna. Jag talade om att vi har en omfattande propagandistisk litteratur i landet. Som motvikt till den behövs en litteratur, som granskar dem som makten hava. Just för ögonblicket synes mig just detta vara det viktigaste. Socialismen är så urspårad att vi har alla skäl att fråga oss: Vilka är våra herrar?

Hur ser de människor ut som blir kommunalråd, ministrar, toppfunktionärer inom fackföreningsrörelsen? Vilka motiv driver dem, vad är det för personlighetsfaktorer som kommer till utlösning? Godhet eller Jantelagen?

Vänstern hade på sin tid monopol på en mänsklig syftning, på godhet och omtanke i motsats till maskinernas kalla kuggjul. Den inställningen lever fortfarande kvar. Men allting går över i sin motsats, som gamle Herakleitos sade. Och just det har hänt med vänstern. De ledande vänstermänniskorna är i dagens läge föga trovärdiga, det finns starka skäl att ifrågasätta deras motiv. Det är dags att vi inte längre förläget tittar åt sidan,

att vi inte längre bugar så djupt för de höga att de inte ser vårt leende. Det är dags att kalla en spade för en spade, som det brukas sägas på engelska.

Det är högsta tid att städa i det här landet, att modigt säga som det är, som allt fler inser att det är. Ännu viktigare är givetvis litteraturens uppbyggande funktion, den som ger oss livskänsla. Jag har redan talat om den, i samband med Joyce och Yeats. Vad det gäller för er, som oppositionsparti och förhoppningsvis snart som regeringsparti är att använda den litteratur, som står på er sida. Att dela ut priser är givetvis bra, och jag tackar än en gång, men det viktiga är att använda litteraturen, att läsa, diskutera och suga åt sig det som är livsdugligt, att

låta den etiska syftning, som kännetecknar all god litteratur, genomsyra personligheten så att den tar sig uttryck i varje handling.

Det behövs en ny politisk idealism. Det står i Tusen och en natt att man skall ta sig i akt för propaganda. Det finns nämligen tre viktiga personer vars blod är fritt från propaganda. Det är skulptören, som arbetar på sitt verk, musikern som blåser flöjt och den som tar sin älskade i famn. Jag vill nu lägga till en fjärde, som också borde hålla sig för god för propaganda nämligen politikern som fattar ett beslut. Forma er skulptur, blås er flöjt och satsa vad ni kan, utan bitankar, så tillhör framtiden er.